

Lámpa a sötétségben.*)

Írta: Sziny Lajos.

I.

A blakomon ha kinézek falum szűk piacát látom. Közepén pléhvel fedett feszület, előtte patak folyik. Nyáron nincsen víz benne, ilyenkor tavasszal megárad a hegyeken olvadó hóletől s mindenki akinek elfűt kapuja előtt, beledobálja udvarának piszkát. Sokszor látom a kerítéseken átrepülő szemetét, már hol edényeket, betegek ruháit mossák a patak földugrott vizében, alább gyermekek kalapjukat merítik bele s isszák a sok mindentől tarka tavaszi vizet. Az országúton most porfelhő keletkezik, vágatató lovak tűnnek föl, utánuk sárga kasosszekér, rajta két székelő legény. Ostor van mind a keftőnek kezében s irtó-zatos erővel verik a lovakat, kacagó arccal düledeznek ide-oda a szekéren. Bevágatnak a piacra, házunk előtt ordítózva suhannak el, pillanat múlva visszajönnek, a lovokról folyik a hab, tovább verik azokat, kikerülnek újra az országútra s ötször-hatszor megteszik ezt az utat. A piacon vasárnapi misére felkészült emberek állanak, az öregek fejüket csóválják, látva a legények virtuskodását, a fiatalabbak mulatnak azon. Tovább gyerekek sivalkodnak s mikor előtűnik a szekér, kalapjukat dobálják a lovak elé, hogy jobban megvadítsák azokat. Kimegyek szobámból kapunk elé, ahol öreg kocsisunk két férfival arról beszélget, hogy mennyire megbomlott a mai fiatalság s mi lehet az oka, hogy napról-napra boldabb?

„A rossz példa — véli egyikük — ereggy menj a városba, mit lácc? Az úrak napokon át isznak, éjszakánként a házaknak csator-

*) 1909. tavaszán egyik hívó testvérem valahol Erdélyben lapot akart indítani és engemet kért meg, hogy írnék regényt lapjának. Természetesen e cselekedetével előre megpecsételte lapjának sorsát, mindazonáltal, órák alatt az iskolai padokban pár oldalt megírtam. Úgy találom most, évek múltán, hogy fölötte lyrai dolog lett volna regényem, ha egyáltalában lehetett volna valami, de találtam egy-két őszinte sort is benne, engedjék hát meg ezért a hibáit, amelyeket el kellett, hogy kövessen írójuk, hiszen tizenhét évvel és egy-néhány hónappal utóvégre is csak nem írhat regényt az ember.

Sz. L.

náiba lövöldöznek, megverik a rendőröket s hadd lám, kapsz-e bár egy embert aki szót mer tenni azokért amiket csinálnak. A minap, mondom az asszonnak, mán bémenyek a bírósághoz, lám mi van a peremmel? Úgy délfelé értem oda, kopogtatok, hát nyitva az egész hivatal s két szó'ga kártyázik a bíró asztalánál. Kérem hol a bíró úr, aszongyák két napja nem vót irodába, valamejik falúba van a keresz'fija nevenapján, oztán aszongya az egyik hát mér' keresem? Mondom, a per mián jöttem vóna. Azt feleli erre, no jó napot aggyon az isten, az a per még az iktatóba se került, aszongya, de ha adok neki tíz koronát, hát ő hamar lejárassa a bíró úrral, mert ha nem várhatok egy esztendeig es, így két nap alatt megkapom a végzést."

A szekér újra a piacon vágat el, bekanyarodik utcánkba, a lovak alig birnak már futni. Ordít a két legény, szidnak mindenkit az istentől lefelé s csapkodnak jobbra-balra az ostorral. Egyikről már elveszett a szíj, a másiknak a nyele tört össze.

„Az apák a hibások — szólal meg kocsisunk — örvidenek ha olyant csinál a fiok, hogy az egész falú rólok beszél. A korcsmába' együtt isznak a fiaikkal, hát mi jót lássanak azok es? Az erdő arányosításból dögvél a pénz, van mit kötni, oztán ha elkel, akkor ne félj, nem kell a dolog az ijennek, aki egyebet se tud az ívánál s kártyázásnál."

„Haloftátok-e — vág közbe harmadikuk. — Nagy Ádám a tennap négy ökröt behajtotta a szen'mártoni vásárra, oztán el es elatta jól, ezerháromszáz pengőéft, hát nem hogy haza jöjjön a bolon', hanem bé a korcsmába aval a ki megvette, oztán elé az italt s a kártyát. Részegen jött haza ma hajnalba s egy krajcárja se vót, mind elnyerte aki az ökreit megvette."

A piacon éktelenkedő községháza mellett három rendőr tűnik föl most. Nádpálcájukkal csizmájukat veregetik s hetykén haladnak el előtűnk.

„Hova, hova? — kérdik a férfiak — tán a jómadarak után."

„Oda hát — felelik vigan — egy kicsit emberségre taniccsuk, mert erőst elhitték magukat."

Percek múlva mulatságos menetben jönnek vissza. Elöl az egyik lovat vezeti egyik rendőr, a ló után jön kivörösödött arccal, káromkodva az egyik legény, ugyanígy a másik lovat hozók. A legények szidják a rendőröket, azt állítják, hogy a szekeret kipróbálni kérték el a tisztartótól s éppen most vitték haza, amit láthattak is, hiszen kifogták előle a lovakat. A rendőrök viszont azt erősítik, hogy kéretlen vitték el a szekeret, különben is, kiknek képzelik magukat, hogy vasárnap délelőtt mint a bolondok szekereznek a falu között s üzik a lovakat. Hátha elűtöttek volna egy-két gyermeket? Veszekedve tér be a menet a községháza udvarára s odáig csapattá növekedik. Megállok a községháza előtt az utcán. A kert hasadékan át látom amint bent a tömeg körbe áll, középtűt a két ló, a rendőrök és a legények. Az egyik ló végigfekszik az ébredező fűvön, másik a földet szaglássza. Kijön most szobájából a rendőrbiztos s a legények nevét kérdezi. Ezek azt felelik, hogy hiszen jól ismeri őket, ne tegye magát, nincs nekik idejük a naplopásra, engedje haza, hogy fát vághassanak.

„Vasárnap imádkozni kell s nem fát vágni!” — mondja valaki a tömegben.

„Imádkozzék a rossz seb!” — felel vissza kurtán az egyik legény.

„Eleget loptátok a napot a szekerezéssel — mondja a rendőrbiztos — úgy néztetek ki, mint a részegek, oztán ha lenyomattok valakit s törvén' elé kerültök, aszongyátok, hogy részegek vótatok s most tagadjátok úgye?”

A legények azt felelik, hogy a lovak az övék, senkinek semmi köze ahoz, hogy ők mit csinálnak s ha a rendőrbiztos még sokáig beszél, hát megmutatják ők a jövő választáson, hogy más lesz a rendőrbiztos. Ezekután egyikük megrugja a fekvő lovat, az föltápáskodik, a legények megfogják a kötőféket s elindulnak a lovakkal. A tömeg útát nyit nekik, a kapú előtt lóra pattannak, rugják a lovak oldalát s hangos csattogással vágatnak tova a köves országúton. A községháza udvarán még mindig lármáznak. A rendőrbiztos dühöng, bátorságot kapott, hogy elment a két legény s most ki-kiszaladva szobájából reffenetesen

1295

szidja őket. A tömeg helyesli egyideig beszédét, aztán oszladozni kezdenek s lassankint benépesedik a templom felé vezető hegyoldali út. Amint hazafelé tartok sok minden eszembe jut. Istenem, ha én képes volnék csak egy falu embereit is megváltoztatni, ha lámpa lehetnék a sötétségben és békén, szereteten tudnám újra fölépíteni csak ezt a községet bár! Ha tanítani tudnám ezt a népet, amely mert tudatlan, életerejének minden ki-termelődését a visszafelé való fejlődésre pazarolja; ha bár arra ki tudnám őket oktatni, hogy tiszteljék azokat, akik eszüket viszik a vágóhidra — éreftük.

Felhők sirnak a fejem fölött, alighanem eső lesz. Porosak az utcák, bár a távoli hegyeken még fehérlik a hó s befödi még a zöld fenyőket. Ó, ha elmehetnék messzire, az isteni erdő közé egy csöpp, mohával befödött kunyhóba és onnan gondolhatnék vissza azokra, akiket elhagytam. Patak játszana fehér köveken kunyhóm előtt és páfrányok bólogatnának látva a békémet. Madarak énekelnének és köröskörül a csend álmodna, lehetne-e ennél nagyobb boldogság? Kapum előtt a cseléd azzal fogad, siessek, itt van a plebános úr s velem szeretne beszélni.

II.

Köröskörül felhők csatároznak a falu fölött, a hegyoldalon ahol a Ferencrendiek zárdája áll napfény játszik. A hegy félkör alakban övezi a falut s nyugati részén kis lucfenyő erdő zöldel. A favaszi vasárnap délután sajátos hangulata tölt be mindent; a piacon férfiak pipálnak, a korcsmában, amely a községháza mellett áll, vendégek kiabálnak s hallatszik amint összezsörrennek a sörösüvegek. A piaccal szemben kert van, ahol ünnep- és vasárnap délutánonként leányok s legények cicáznak. Kertünkben nyílik az ibolya, itt-ott bársonyos zöld pihék látszanak a tavalyi fű helyén s a méhek dudorászva keresik a virágokat ha kisüt a nap. Némelyikük rászáll a kút vödrére, belenéz, aztán tovább repül. Tegnap hét fenyőt ültettem a kerítés hosszában, megöntözöm őket. Bejárom az egész kertet, boldog vagyok ha rügvet látok a fákon, szeretnék ilyenkor leborúlni a földre és sirni.

1296

Miért is nem élhetek én mindig itt? Hát élet az én nagyvárosi életem? Irigy vagyok, érezem, irigylem a nép boldogságát. Virradatkor fölkelnek, szekérre ülnek és kimennek a mezőre szántani. Pacsirta sír a magasban, ébresztgeti a szunyadó réteket s az ökrök álmosan mozdítják meg az ekéket. Ilyenkor én alszom, későre feküdtem le, tanultam. Miért fogott meg annyira az átok, istenem, amikor arra szántak, hogy az eszem után éljek meg? Mit használunk mi az emberiségnek az eszünkkel? A nép boldog, miért kell nekünk új eszmékkel fölzavarni a nyugodalmát? Legyünk inkább vele dolgozó tanítói és ne akarjunk egy perc alatt más világot teremteni. Mi lesz ha a tudatlan nép között gyökeret vernek eszméink, amelyeket mi is félünk? Mi lesz akkor az ellenségekkel körülvett szigeten élő székelységgel, amely ma egyre gyöngül? Gyöngíti az élnélhetlensége, akaratossága és irigysége. Elpocsékolta erdőit, elitta a kapott pénzt, elszokott a munkától és ma átkot imádkozik azokra akik megvették a fölkinált birtokot, És hiába akartuk mi tanítani, ő többet tud mindenkinél, nem ismer el magánál okosabbat, akaratos. Nem segíti fajtaját, mindenki éljen csak az ne és ha pénze van, be azzal az idegen bankba, nehogy a testvér valahogyan gazdagodjon általa, irigy.

A lábaidhoz borulok népem és könnyes imádkozással tekintek föl Tereád. Te vagy az én istenem, te vagy az én mindenem. Siratlak, mert féltetek tégedet hiszen pusztulásodat látom. Siratom a testvéreimet, akik ittthon elkótyavetyélték vagyonukat és erős testüket kivítették az újvilág vágóhidjaira. Siratom a te élnélhetlenségedet, mert szeretlek. Átok szálljon a makacsságodra amellyel megtagadtad a mi intésünket és átok verje azt, aki a rosszasságot bevitte közéd. Segíteni szeretnék rajtad és te minden lépéseddel megbántod az én jószándékomat. Ha végigmegyek közöttetek kacagva néztek reám, azt hiszitek talán az ellenségetek vagytok. Le szeretném tépni a ruháimat és a tietekét öltetni fel, hogy elhiggyétek nem vagyok rosszabb mint ti. Ó, ha én megjavíthatnálak, ha elhíthetném veletek, hogy a szeretet és az össze-

tartás a legszebb emberi dolog. Ha láthatnám, hogy komolyak vagytok és nem nézitek le régi viselkedéseiteket. Ne higgyétek, hogy én elmaradott vagyok és a világosságnak üldözője, de fáj a szívem éretteket mert kivetkőztek valótokból és ha ebben az állapototokban süt rátok a népeket megváltó világosság fénye, úgy az halálra éget titeket. Leborulok a földetekre és csókommal melengetem azt. Összejárom erdőiteket és boldoggá tesz a fáitok sutfogása. Iszom vizetekből, az felüdít; leülök sziklacsúcsotokra és ujjongok ha szemem végigtekinthet síkságaitokon. Miért kell ennek a sok gyönyörűségnek elpusztulnia, miért...?

Foxi kutyám boldogan szalad elém, két lábát térdemre teszi, a szemembe néz. A kútgém csikorog az udvaron s a kocsis fűtyörész.

III.

Délután megeredt az eső. Kövér cseppek hullottak alá a fiatal, tavaszi felhőkből s a földet élénkebb színűvé varázsolták. Most, késő délután süt a nap, a csillogó hegyoldal ünneplő ruhában büszkélkedik. A házak ereszből még esővíz csöpög, a patakmenti fűzek fölött fehér pára játszik s a kémény nélküli házak tetején itt-ott kék füst tódul ki. Udvarunkon bosszúsan ugat a kutya, felugrik ólja tetejére s az idegen malacok vígan turkálják a csűr előtt a gyepet, mintha a kutyaugatás nem is nekik szólana. De elszakad a lánc, a kutya ott terem s menekül a malacbanda. A kapu alatt bújnak ki s mert a nagy házőrző nem tudja követni, morogva megy vissza helyére.

Ahogy kilépek az utcára, Naggyal a fiatal tanítóval találkozom össze. Vidáman jön s füstöt eregetve száján ide-oda tekintget.

„Merre, merre?” kérdi és kezét nyújt.

„Az állomáshoz — feleltem — ritkán van jóidőnk, bár ilyenkor sétáljon keveset az ember. Nem tart velem?”

„Ami azt illeti — mondja — legalább egyjárást megnézem a vetést is a nagyút mellett.”

„Jól van maguknak dolguk — beszélek — két hónap óta nem tanítanak, csupán azon

kell, hogy a fejüket fürjék, mivel üssék agyon a napot.“

„Kérem, kérem, van dolgunk így is bőven, ha nem tanítunk. Képtelen ma munkást kapni az ember. Maga kell, hogy végezzen szántást, vetést. Négy korona napszámot követel ma a férfimunkás s még hozzá napjában háromszor ételt. Hát nem borzasztó ez?“

„Bizony nagyot változott a világ; öt-hat évvel ezelőtt ötven krajcár volt itt a férfi-napszám az étel mellett, aratót meg húsz krajcárért lehetett kapni.“

Sokáig szóflanul haladunk. Az aláhulló nap fénye játszik a sáros úton, fénylenek a vízcsöpek a rügyező fák s amint kiérünk a faluból, mint egy zöldesen szikrázó gyémánttenger tűnik elénk a gyönyörű tavaszi vetés.

„Az az érdekes — szólal meg a tanító — hogy a változás minálunk nemcsak gazdasági téren szembetűnő. És jellemző, hogy amíg gazdaságilag kézzelfogható az előrehaladás, addig morális tekintetben a legrettegetesebb visszaesés észlelhető népünknel.“

„Önök az erkölcsi alapok lerakói — szólok közbe — miért nem törekednek szilárdabb alapokra?“

„Drága jó úram — védekezik a tanító — hát mondja az isten szerelmére, hogyan alapozunk itt maradandóan? Hiszen ismeri ön is ezt a népet. Úgye, szeptemberben meg kellene, hogy kezdődjenek az előadások és a tanköteleseknek negyedrészt sem engedik iskolába a szülők, mert a mezei munkánál szükségük van rájuk. Októberben végződik a cséplés, novemberben kezd a gyerek iskolába járni. Akkor, ha lelkiismeretes vagyok, elülről kezdek a komédiát. Közben jön ez az ünnep, az az ünnep, leesik a hó, a gyerekek nincs csizmája, otthon marad, jön a karácsony s ha tudok husvétig valamit végeztetni velük, örülhetnek; husvét után újra többen maradoznak el, kezdődik a tavaszi munka, a gyerek kell az eke mellé. Amellett, hogy nem szeretnek tanulni, időt sem engednek erre a szülők otthon nekik, ide-oda küldöztetik, fát vágatnak velük, a marhákat kell ellátniok. A háznál rossz példánál egyebet az a gyerek nem lát, apjuk pálinkával traktálja ruha helyett,

1299

az utcán piszkos beszédnél egyebet nem hall, hát mondja meg, hogyan rakhatok ilyen körülmények között szilárd alapokat? És hogyan mutassak föl eredményt évvégén azokkal a gyerekekkel, akiknek fele állandóan iskolakerülő volt? Hiszen én tudom a legjobban, hogy milyen rettenetesek nálunk az iskoláztatási viszonyok és látjuk mindnyájan, hogy elrettentően műveletlen a népünk, de tehetek-e én vagy ön valamit az érdekében? Ha állami tanító vagyok és föl merek szólalni, holnap áthelyeznek Kukutyinba, ha felekezeti vagyok és úgy szólok, antikrisztust látnak bennem s még rosszabb a helyzetem. Ki tudtuk-e bár azt vinni, hogy tisztességes iskolaépületünk legyen? A disznómat nem tenném olyan pajtába, mint amilyenben itt a gyerekeket visszük. A legelső feladatunk, ha műveltebb tömegeket akarunk létrehozni, az összes, legalább elemi iskolák államosítása. Persze, ilyen kormány alatt, amelyik addig nem épített iskolát, amíg jelöltje kibukik a kerületben, ezzel se sokra mennénk. Tessék azonkívül annak az államnak a haszontalan fegyverkezés helyett egy iskoláztatási alapot teremteni, amelyikből segítsék a szülőket, hogy ne legyenek kénytelenek gyerekeiket a tanulástól elvonni és tessék nekem eszközöket adni, amelyekkel fegyelmezhessem a tanulókat, akkor igenis, lehetek a szó legszebb értelmében tanító.“ Az úton magas férfi alakja tűnt föl. Sétálgatva jött felénk, néha megállott s a hegyek felett lebegő rozsdavörös napkorongot gyönyörködtette meg.

„A zárdafőnök“ — szólalt a tanító s már messziről integetett feléje kalapjával.

(Írásom itt abbamaradt. Azt hiszem táblához szólított a tanárom, hogy levezessem a gömbháromszög cosinus-tételét.)

